

УДК [378+377.8]:81.242

**ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ***Наталія Чернігівська*

Київ

У статті визначено сутність змістово-технологічного забезпечення підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до здійснення самоосвітньої діяльності. Психолого-педагогічний аналіз дозволив зробити висновок, що взаємопов'язані складові змістово-технологічного забезпечення: зміст, форми і методи підготовки до самоосвітньої діяльності є ефективними в умовах багатoproфільного університету.

Ключові слова: змістово-технологічне забезпечення, зміст, форми і методи підготовки до самоосвітньої діяльності.

Метою статті є визначення сутності змістово-технологічного забезпечення підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до здійснення самоосвітньої діяльності. Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив визначити змістово-технологічне забезпечення як такі взаємопов'язані складові: зміст, форми і методи підготовки в умовах вищого навчального закладу, які варто ґрунтовно проаналізувати. Застосування активних форм і методів організації навчально-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі загально визнано одним із перспективних напрямів удосконалення практичної підготовки фахівців до педагогічної діяльності (А. Алексюк, В. Бондар, А. Ліненко, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоева, М. Фіцула, Л. Хомич, Л. Шапошнікова, В. Якунін).

Зміст підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в багатoproфільному університеті до самоосвітньої діяльності базується на основних завданнях педагогіки вищої школи, а саме: «розроблення педагогічних основ професійного становлення майбутнього вчителя в умовах багаторівневої вищої освіти; інтеграція навчальних курсів, поєднання індивідуальних, групових і колективних форм навчальної діяльності; організація самостійної роботи студентів вищого навчального закладу в умовах нової парадигми вищої освіти; формування пізнавальних інтересів студентів у процесі професійної підготовки тощо» [5, 12].

Підтримуючи думки науковців С. Мартиненко, Л. Хоружої, вважаємо, що формування освіченої та творчої особистості, здатної до навчання впродовж життя, реформування фахової підготовки в вищій ланці освіти, формування готовності до самоосвіти є основними у процесі професійної підготовки [3]. Професійну підготовку майбутніх вчителів іноземної мови до самоосвітньої діяльності ми базуємо на циклі професійної та практичної підготовки, зосередившись на варіативній частині циклу – дисциплінах за вибором ВНЗ. Варто зазначити, що викладачі спеціальних дисциплін фахового спрямування здійснюють основну мотивацію в навчанні майбутніх вчителів іноземної мови. Запропонований підхід до змісту підготовки до самоосвітньої діяльності складає психолого-педагогічну, лінгвістичну та методичну підготовку майбутніх вчителів.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх вчителів здійснюється під час опанування предметами психолого-педагогічного циклу. Знання із загальної та вікової психології, педагогіки, валеології, соціології; сучасні освітні технології, підготовка до педагогічної діяльності дозволяють швидко оцінити педагогічну ситуацію, що склалася та знайти вірні підходи до її вирішення. Під лінгвістичною підготовкою ми розуміємо якісне володіння чотирма видами мовленнєвої діяльності згідно з критеріями оцінювання під час вивчення курсу практики усного та писемного мовлення, що потребує інтеграції фонетичних, граматичних, мовленнєвих навичок. Окрім того, оволодіння знаннями з другої іноземної мови, історії англійської мови, лінгвокраїнознавства, зарубіжної літератури тощо дозволяє розширювати та поглиблювати самоосвітню діяльність майбутніх вчителів іноземної мови. Методична підготовка передбачає оволодіння практичними вміннями та навичками ведення уроку з іноземної мови (заняття з методики викладання іноземних мов, педагогічна практика). Ми вважаємо, що в методичній підготовці значну роль відіграє особистість викладача, яка і формує професійну спрямованість майбутніх вчителів іноземної мови.

На нашу думку, підготовка до самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів здійснюється під час опанування фаховими дисциплінами, а модульний принцип їх організації дає змогу структурувати блоками, організувати дискретно-неперервне вивчення навчального матеріалу з повним управлінським циклом. Наприклад, розроблена згідно з навчальним планом робоча

навчальна програма інтегрованого курсу «Практика усного та писемного мовлення», розрахована на чотири роки навчання для отримання ОКР «бакалавр», розподілена за кредитно-модульною технологією, передбачає використання прийомів і методів актуалізації опорних знань та активізації пізнавальної діяльності, повторення головних знань із попередніх модулів, засвоєння нових знань, визначення психолого-педагогічних основ формування навичок мовленнєвої діяльності та творчих вмінь, використання розвивальних можливостей матеріалу всього модуля і окремих його частин, системи завдань для самостійної роботи, зворотної інформації, різних видів форм і методів пояснення навчального матеріалу для самоосвітньої діяльності студентів.

Із розподілу модулів і залікових кредитів, видно, що найбільша кількість кредитів відводиться на вивчення предмета «Практика усного та писемного мовлення». Це пояснюється тим, що зазначений курс інтегрує в собі інші практичні курси практичної граматики і практичної фонетики, сприяє розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності та професійних якостей майбутнього вчителя. Здійснюючи порівняння загальної кількості годин з курсу практики мовлення, спостерігаємо поступове їх зменшення від першого до четвертого року навчання. Аналіз кількості годин, відведених на самостійну роботу, дозволяє зробити висновок, що 25 % від загальної кількості годин, відведених для самостійної роботи, викладач має розподілити і наповнити змістом таким чином, щоб студенти навчилися працювати з додатковою літературою, різноманітними словниками, автентичними текстами тощо.

Для організації такого виду роботи потрібно ознайомити студентів зі змістом інформаційного пакета, забезпечити розуміння модульної структури та стратегічних цілей вивчення навчальної дисципліни; показати прогалини у знаннях і практичних діях, спланувати шляхи їхньої ліквідації; визначити критеріальні параметри, спроектувавши на кожну оцінку, змоделювати систему суб'єкт-суб'єктних стосунків та оцінювання її результатів. Максимально досконалим, на нашу думку, є комп'ютеризований підхід. Варто зазначити, що систематично проведені види поточного контролю готують студентів до модульного контролю, знімають психологічну напругу перед іспитом та державною атестацією, але формування навичок іншомовного мовлення потребують наявності викладача.

Нами було проведено конструктивну підготовчу роботу, під час якої: здійснено модульний розподіл навчальної дисципліни на логічно завершені частини; у кожному модулі виділено структуру елементів знань, практичних дій модуля для повного засвоєння з базовою оцінкою «задовільно» (вказано базовий лексичний мінімум та критерії оцінювання з усіх видів мовленнєвої діяльності); визначено параметри для контролю (теоретичні елементи знань, навички і вміння, аудіювання, результати самостійної та науково-дослідної роботи, олімпіад тощо); для кожного з визначених контрольних параметрів встановлено максимальну кількість балів та кількісні співвідношення між ними.

З метою формування у майбутніх вчителів іноземної мови готовності до самоосвітньої діяльності, розроблено навчально-методичне забезпечення курсу, що включає: основний підручник, навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів з текстами і завданнями до них, плани-конспекти занять, методичні рекомендації з написання творчих, контрольних і курсових робіт. Підбір текстів та рекомендацій повністю відповідає змісту робочої початкової програми, а завдання до них складено таким чином, щоб під час самостійної роботи у студентів виникала необхідність пошуку нової інформації, нових джерел, щоб самостійна діяльність студентів була вмотивованою.

Таке структурування та організація матеріалу, його наявність на електронних і паперових носіях дає змогу студенту бачити перспективу у роботі та зорієнтуватись за умови невідвідування занять. Застосування інноваційних технологій дозволяє спростити шлях отримання інформації від викладача до студента та від студента до викладача.

Для розкриття змісту підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до самоосвітньої діяльності велика увага надається організаційним формам. Однією з найбільш ефективних форм підготовки майбутнього фахівця на практичних заняттях – є організація групової роботи. Аналіз психолого-педагогічних досліджень окресленої проблеми показав, що на успішність організації групової роботи впливають характер завдання, його дидактична та виховна мета, усвідомлення мети завдання; а також вікові особливості студентів, рівень набутих знань, умінь і навичок, розвиток комунікативних якостей. Під час організації групової роботи необхідно враховувати зовнішні та внутрішні умови. До зовнішніх науковці відносять: мету, зміст, завдання, певні обставини навколишнього середовища; до внутрішніх – значення завдання для студентів, кількісний та якісний склад групи, характер міжособистісних відносин та тривалість

роботи [1; 2].

У практичній діяльності ми використовували кооперовано-групові, диференційовано-групові, індивідуалізовано-групові форми. На нашу думку, саме аналітична діяльність під час групової роботи, колективне узагальнення матеріалу створюють умови для пробудження та формування пізнавальних інтересів студентів. Навчальна робота організована в оптимальному темпі, сприяє вияву ініціативи, самостійності всіх студентів. Підходи до організації роботи в групах, її умов та перерозподілу коректувальної діяльності знаходимо у працях Л. Герасименко, Т. Поясок, І. Унт, Г. Цукермана та інших. У науковців зазначено, що кооперація з однолітками дозволяє більш ефективно формувати вміння відрізнити відоме від невідомого, ніж в умовах діяльності студента та викладача. Початковою сходинкою групової роботи може бути робота в парі. Оскільки під час групової роботи частина контрольної-коректувальної діяльності викладача передається студентам, підвищується значення групової роботи як засобу формування пізнавальної активності студентів і можливості здійснення диференційованого підходу до навчання.

У процесі професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до самоосвітньої діяльності ми вважаємо групову роботу та її різновид – роботу в парах – однією з основних форм організації роботи на практичному занятті. Окрім зазначених, ми пропонуємо використовувати нетрадиційні форми, а саме: «круглі столи», дискусії, презентації, проекти тощо. На нашу думку, ці форми допомагають студенту розкритися, подолати мовні та психологічні бар'єри, бути впевненим у собі та своїй відповіді, у невимушеній формі вдосконалювати психолого-педагогічні та філологічні навички. Практичне застосування отриманих навичкам студенти можуть знайти, виконуючи завдання педагогічної практики, як форми організації підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до самоосвітньої діяльності.

Для забезпечення високого рівня професійного становлення майбутнього вчителя, вироблення умінь діагностувати розвиток особистості учня та учнівського колективу, визначаємо форми організації педагогічної практики: інструктаж із підготовки та проведення практики; виступи-зустрічі, колективне обговорення і аналіз роботи вчителя; групові та індивідуальні консультації; індивідуальні бесіди; уроки і позакласні заняття; обговорення та аналіз занять і уроків однокласників; самоаналіз уроку і заняття; розв'язування педагогічних задач; рольові та ділові ігри; інструктивно-методичні збори; установчі лекції; практичні заняття, семінари, конференції тощо.

Як засвідчують дослідження А. Алексюка, Ю. Бабанського, А. Громцевої, І. Лернера, П. Підкасистого, Н. Сидорчук, М. Скаткіна, у педагогічній науці не існує єдиного підходу до класифікації методів навчальної діяльності у вищій школі завдяки багатогранності цього поняття. Аналізуючи поширену і визнану класифікацію методів (за рівнем активності особистості, за джерелом одержаних знань, за дидактичними цілями), виходимо на класифікацію І. Лернера, М. Скаткіна за рівнем включеності у продуктивну (творчу) діяльність. Запропоновані науковцями методи (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький) відповідають різним рівням самостійної пізнавальної діяльності [2; 4]. За ознакою відбору та синтезу інформації в процесі самостійної роботи виділяють такі методи навчання, як: читання та вивчення літератури; прослуховування текстів та дискутування; отримання знань з інших джерел (телебачення, радіо, інформаційні технології тощо); письмове розроблення проблеми. Оскільки сучасна психологія розглядає процес мислення як живу людську діяльність, що має таку ж структуру, як і практична діяльність, проведемо класифікацію методів формування у майбутніх вчителів іноземної мови умінь самоосвітньої діяльності на основі діяльнісного підходу. За цієї умови методи формування самостійної навчальної діяльності, з одного боку, виступають як способи самостійної діяльності, з іншого – як засоби її формування, а в перспективі – і професійної самоосвітньої.

Систематизуючи авторські підходи до класифікації методів самостійної навчальної діяльності, варто розглянути її з процесуальної, а не результативної точки зору. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що діяльність має такі складові: мотив, мета (як прогнозований результат), дії, спрямовані на досягнення мети, тому виділяємо три групи методів формування самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів іноземної мови:

- 1 група – методи мотивації та стимулювання самоосвітньої діяльності;
- 2 група – методи розвитку самоосвітньої діяльності;
- 3 група – методи контролю, взаємоконтролю та самоконтролю.

На основі оволодіння майбутніми вчителями іноземної мови методами самостійної навчальної діяльності, відображаємо взаємодію викладачів і студентів на основі цілепокладання з боку викладача. До першої групи відносимо методи формування інтересу до самостійної навчальної діяльності (викладач забезпечує функції регулювання самоосвітньої діяльності, пізнавальну, рольову, емоційну активізацію, організовує пізнавальні ігри, аналіз життєвих ситуацій; створює ситуації успіху у самоосвітній діяльності) та методи стимулювання та мотивації обов'язку та відповідальності у самостійній навчальній діяльності (викладач роз'яснює професійну та особистісну значущість самоосвітньої діяльності, пред'являє вимоги її стимулювання; студент розуміє наявність дефіциту знань, пов'язує постійну самостійну діяльність з майбутньою професією).

До другої групи належать методи ознайомлення з літературою – формування культури читання та бібліотечно-бібліографічної культури (викладач сприяє розвитку всіх умінь і навичок роботи з науковою та навчальною літературою, за компонентами читацької культури поділяються на методи формування культури читання та методи формування бібліотечно-бібліографічної культури; студент опановує навичками самостійного пошуку, відбору та фіксації необхідної літератури, складання бібліографії, культури читання) та методи фіксації прочитаного (викладач сприяє глибшому осмисленню та запам'ятовуванню прочитаного на основі письмової фіксації; студент перетворює набуті пасивні знання в активні, отримує нову інформацію та застосовує її на практиці, робота з книгою є індивідуальним і творчим процесом, який залежить від конкретної мети). До третьої групи відносимо методи практичної самостійної навчальної діяльності (викладач перевіряє, оцінює, стимулює виконання студентами навчальних завдань, розвиває творче мислення студентів; студент виконує практичні завдання, вивчає та узагальнює перспективний досвід учителів, спостерігає за різними видами діяльності в школі, бере активну участь у науково-дослідній роботі, виконує курсові та бакалаврські проекти тощо), методи усного та письмового контролю, взаємоконтролю, самоконтролю (викладач здійснює усний, письмовий, тестовий, комплексний контроль, аналізує результати; студент здійснює самоконтроль, співвідносить свої результати з раніше прогнозованими) та методи контролю за вимогами кредитно-модульної системи (викладач визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями, що виявляються шляхом специфічної організації навчально-виховних занять; студент займається активною самостійно-творчою пізнавальною діяльністю).

Розуміючи підготовку майбутніх вчителів іноземної мови до самоосвітньої діяльності як керований процес, ми вважаємо, що викладачу ВНЗ необхідно володіти методами вимірювання знань, до яких належать: усна та письмова форми перевірки знань; співбесіда у формі інтерв'ю; тестування тощо. Метод письмової перевірки знань переклад (translation), есе (essay), твір (composition) щодо критерію об'єктивності дає позитивні результати, а тестування дає змогу забезпечити об'єктивність процесу вимірювання, обробки даних та їхньої інтерпретації, задовольняє критерії валідності. Знання можна оцінити за обсягом та повнотою, їх системністю, узагальненням та мобільністю. У формі тестування проводиться поточний модульний контроль (ПМК), що є характерним для кредитно-модульної системи навчання і дає можливість найбільш повно перевірити рівень засвоєння студентами навчального навантаження. Взаємодоповнювані традиційні та нетрадиційні форми і методи організації самоосвітньої діяльності дозволяють формувати професійно компетентного вчителя іноземної мови.

Таким чином, розроблене змістово-технологічне забезпечення, спрямоване на поетапне нарощування професіоналізму студентів, готує майбутніх вчителів іноземної мови до здійснення самоосвітньої діяльності.

Література:

1. Козаков В. А. Теория и методика самостоятельной работы студентов: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / В. А. Козаков – К., 1991. – 387 с.
2. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
3. Мартиненко С. М. Лекції із загальної педагогіки : навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – 4-е вид., стер. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2005. – 138 с.
4. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1980. – 96 с.
5. Тимошенко І. І. Формування системи навчання впродовж життя – стратегічний

напрямок модернізації освіти / І. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу : матер. першої Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2004. – С. 18-22.

В статье определена суть содержательно-технологического обеспечения подготовки будущих учителей иностранного языка к осуществлению самообразовательной деятельности. Психолого-педагогический анализ позволил сделать вывод, что взаимосвязанные составляющие содержательно-технологического обеспечения: содержание, формы и методы подготовки к самообразовательной деятельности эффективны в условиях многопрофильного университета.

Ключевые слова: содержательно-технологическое обеспечение, содержание, формы и методы подготовки к самообразовательной деятельности.

The essence of the intension and processing supply of the future foreign language teachers' training for the self-education activity was considered in the article. The psychoeducational analysis made it possible to draw a conclusion that interconnected components of the intension and processing supply: content, forms and methods of the future foreign language teachers' training for the self-education activity are effective under diversified university conditions.

Key words: the intension and processing supply, content, forms and methods of the future foreign language teachers' training for the self-education activity.

УДК 373.5.091.212.7

НЕПОВНОЦІННІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСОБИ МІНІМІЗАЦІЇ

*Ганна Шарапа
Дрогобич*

Аналізуються причини формування такої якості дитини, як відчуття власної неповноцінності; розглядаються напрями та технології навчально-виховної роботи, які б мінімізували цю якість, забезпечили соціалізацію дитини як повноцінної особистості.

Ключові слова: дитина, особистість, неповноцінність, навчання, виховання, культура.

Неповноцінність є психопатологічним синдромом, зміст якого виявляється у стійкому переконання особистості у власній неспроможності досягнути смисл і сенс основних видів людської діяльності і мислення, здійснити їх на рівні утвердження себе в колективі як повноцінної особистості. У роботі з такими дітьми (людьми) слід прийняти до уваги, насамперед, обставини, які можуть привести до виникнення в дитини неправильної позиції й стилю життя. Однією з перших серед них є органічна, фізична неповноцінність організму. Діти із цими недоліками бувають цілком зайняті собою, якщо їх ніхто не відволіче, не зацікавить іншими людьми. Порівняння себе з іншими приводить цих дітей до почуття неповноцінності, приниженості, страждання, це почуття може підсилюватися завдяки глузуванням товаришів, особливо це почуття збільшується у важких ситуаціях, де така дитина буде себе почувати гірше, ніж звичайна дитина. Але сама по собі неповноцінність не є патогенною. Навіть хвора дитина відчуває здатність змінити ситуацію. Результат залежить від творчої сили індивідуума, що може мати різну силу й по-різному проявлятися, але завжди визначальною метою.

До таких же результатів може привести й розпеченість. Виникнення звички все одержувати, нічого не даючи в обмін. Легко доступна перевага, не пов'язана з подоланням труднощів, стає стилем життя. У цьому випадку всі інтереси й турботи також спрямовані на себе, немає досвіду спілкування й допомоги людям, турботи про їх. Єдиний спосіб реакції на труднощі – вимоги до інших людей. Суспільство розглядається такими дітьми як вороже.

Не можна ігнорувати й такий процес, як своєрідна відстороненість дитини, «випадання» її з суспільно-життєвого простору, втрата товаришів і друзів, знедоленість. Знедолена дитина не знає, що таке любов і дружнє співробітництво. Вона не бачить друзів й участі. Зустрічаючись із труднощами, така дитина приймає їх поради чи просту участь з глибокою недовірою, не вірить у їх щирість, можливість перебороти власні суперечності за допомогою інших. Вона не вірить, що може заслужити любов і високу оцінку шляхом дій, корисних людям. Така дитина характеризується високим рівнем підозрливості, Вона практично нікому не довіряє. У неї немає